

– ужываюцца як лаянкавы выраз: *Рады, сукін кот, што механіка абдурыў!* (Шынклер).

Такім чынам, фразеалагізмы з адносна свабодным значэннем маюць шырокія спалучальныя магчымасці, але для некаторых з іх характэрны прыватныя абмежаванні.

Літаратура:

1. Салейка, В. У. Спалучальнасць прыслоўных фразеалагізмаў са словамі кантэксту / В. У. Салейка // *Наука – 2024 : сборник научных статей.* – Гродно : ГрГУ им. Янки Купалы, 2024. – С. 260–263.

КАНЦЭПТ «ШЧАСЦЕ» ЯК АБ'ЕКТ ДАСЛЕДАВАННЯ Ў БЕЛАРУСКАЙ ЛІНГВІСТЫЦЫ

Касцецкая А. А.

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы
г. Гродна, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – к. філал. н., дац. *Сіплівеня Ж. С.*

У сучаснай лінгвістыцы назіраецца ўзмацненне цікавасці да праблем, звязаных з узаемадзеяннем мовы, мыслення і культуры. У рамках гэтага напрамку актыўна даследуецца канцэпт як ментальная адзінка, што служыць для асэнсавання і катэгарызацыі навакольнага свету. Канцэпт разглядаецца не толькі як сукупнасць ведаў, але і як сродак трансляцыі культурных каштоўнасцей і фарміравання нацыянальнай ідэнтычнасці.

Да ліку ўніверсальных канцэптаў, што адлюстроўваюць эмацыянальны стан чалавека, адносіцца і канцэпт «шчасце». У лінгвакультуры беларусаў згаданая ментальная катэгорыя вербалізуецца адзінкамі розных моўных узроўняў – лексэмамі, фразеалагізмамі і парэміямі, тэкстамі, у семантыцы якіх выяўляюцца адметныя нацыянальна-культурныя, сацыяльныя традыцыі і звычкі беларусаў, асаблівасці іх мыслення і светаўспрымання. З гэтай прычыны канцэпт «шчасце» стаў аб'ектам вывучэння не толькі ў філасофіі, псіхалогіі, але і ў працах шматлікіх беларускіх мовазнаўцаў (К. С. Півавар, А. С. Дзядовой, Д. Сідаровіч, А. Даўговай, А. Гірсун і інш.). Аднак пытанні, што маюць дачыненне да апісання структуры канцэпту і магчымасцей яго мадэлявання, выяўлення ўзаемасувязей канцэпту і значэння моўных адзінак, якія яго аб'ектывуюць [1, с. 101], не маюць аднастайнага вырашэння ў лінгвістычнай літаратуры.

У рэчышчы лінгвакагнітыўнага падыходу канцэпт «шчасце» валодае адносна ўпарадкаванай унутранай структурай, уяўляе сабой вынік пазнавальнай дзейнасці асобы і грамадства. У структуры канцэпту вылучаецца ядро і перыферыя. Ядро ўяўляе сабой асноўныя, найбольш істотныя прыкметы канцэпту

«шчасце» (унутраны стан, які характарызуецца гармоніяй і задавальненнем жыццём; удача; добры лёс ці доля; спрыяльны збег абставінаў; матэрыяльны дабрабыт), якія ўласцівы ўсім носьбітам пэўнай культуры. Перыферыя ўключае ў сябе дадатковыя, індывідуальныя або групавыя асацыяцыі і ўяўленні, што звязаны з канцэптам (каханне, здароўе, радасць, дом, будучыня; у кожнага сваё, вялікае, вечнае, доўгачаканае, чужое і г.д.).

К. С. Півавар адносіць названы канцэпт «шчасце» да групы дзевяці ключавых агульнакультурных знакавых паняццяў [2, с. 105]. На думку навукоўцы, найважнейшымі прыметамі такіх ключавых канцэптаў з'яўляюцца высокая частотнасць функцыянавання ў мове слоў, што актуалізуюць намінацыйнае поле канцэпту; здольнасць утвараць фразеалагічныя гнёзды; шырокае выкарыстанне ў складзе прыказак; выкарыстанне ў прэцэдэнтных тэкстах культуры, наяўнасць у ключавых словах значэнняў, звязаных з перадачай светапогляду этнасу [2, с. 106–107].

М. С. Рубцова на матэрыяле славянскага асацыяцыйнага слоўніка, а таксама ўласнага асацыяцыйнага эксперымента выяўляе паняццёвую базу і асацыяцыйнае поле канцэпту «шчасце», падкрэсліваючы, што вобразны змест дадзенага ментальнага ўтварэння – гэта адзін з найважнейшых складнікаў у яго структуры [2, с. 102]. Інфармацыйны змест канцэпту выразна выяўляецца ў інтэрпрэтацыйным полі, часткай якога выступаюць афарыстычныя адзінкі мовы. У свядомасці беларусаў шчасце, па словах М. С. Рубцовой і А. Л. Садоўскай, суадносіцца «як з вонкавымі, матэрыяльнымі, так і ўнутранымі, ідэальнымі элементамі» [3, с. 165].

Вобразныя сродкі вербалізацыі канцэптаў, у тым ліку і канцэпту «шчасце», сталі прадметам аналізу В. Ю. Шыманскай. На аснове супастаўлення кантэкстаў з розных дыскурсаў даследчыца прыходзіць да высновы, што адным са спосабаў узнікнення метафар, якія рэпрэзентуюць псіхалагічны і эмацыйны стан чалавека, у тым ліку і пачуццё поўнай задаволенасці лёсам, найвялікшай радасці, паўнаты і асэнсаванасці жыцця, з'яўляецца ўключэнне ў узус патэнцыяльных моўных метафар, што ўтвараюцца па прадукцыйных мадэлях і адпавядаюць рэгулярным тыпам метафарычнага пераносу [3, с. 86]. Як правіла, пачуццё шчасця і задаволенасці жыццём праяўляецца ў выразе твару чалавека, яго позірку і перадаецца метафарамі *ззянне, святло, бляск* і пад.

Такім чынам, у беларускай лінгвістыцы асобныя аспекты канцэпту «шчасце» атрымалі пэўнае апісанне. Між тым, патрэбны комплексныя даследаванні гэтай ментальнай катэгорыі, якія дазваляць глыбей зразумець механізмы кагніцыйнай дзейнасці чалавека, вызначыць ролю мовы ў фарміраванні і трансляцыі культуры, перадачы нацыянальнай ментальнасці.

Літаратура:

1. Півавар, К. С. Канцэпт дабрабыт у моўнай карціне свету беларусаў / К. С. Півавар // Беларуская думка. – 2023. – № 3. – С. 100–104.

2. Півавар, К. С. Крытэрыі вылучэння ключавых канцэптаў пры мадэляванні нацыянальных канцэптасфер / К. С. Півавар // Вес. БДПУ. Сер. 1, Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія. – 2023. – № 4. – С. 105–107.

3. Рубцова, М. С. Канцэпт “шчасце” ў беларускай мове: паняццыйная база і вобразны змест // 75-я научн. конф. студэнтаў і аспірантаў Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта [Электронны рэсурс] : матэрыялы конф. В 3 ч.: Ч. 3, Мінск, 14-23 мая 2018 г. / Беларус. гос. ун-т, Гл. упр. науки; редкол.: В. Г. Сафонов [и др.]. – Мінск : БГУ, 2018. – С. 101–104.

4. Рубцова, М. С. Афарыстычная інтразона канцэпту «шчасце» ў беларускай мове / М. С. Рубцова, А. Л. Садоўская // Мова і літаратура ў XXI стагоддзі: актуальныя аспекты даследавання [Электронны рэсурс] : матэрыялы IV Рэсп. навук.-практ. канф. маладых вучоных, Мінск, 17 сак. 2017 г. / рэдкал.: П. І. Навойчык (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БДУ, 2017. – С. 165–169.

5. Шыманская В. Ю. Нацыянальна-культурная спецыфіка рэпрэзентацыі ўнутранага свету чалавека ў беларускай мове: трансфармацыйны аспект / В. Ю. Шыманская. – Мінск : РІВШ, 2024. – 128 с.

СУПАСТАЎЛЕННЕ ЛІТАРАТУРНАГА ТВОРА “СЭРЦА НА ДАЛОНІ” З ЯГО ІНТЭРПРЭТАЦЫЯЙ У ТЭЛЕСПЕКТАКЛІ

Ламнёва А. М.

Беларускі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Качан А. С.

Назва рамана І. Шамякіна “Сэрца на далоні” з’яўляецца своеасаблівай формулай глыбокага мастацкага сэнсу твора. Сэрца – гэта галоўны орган чалавека, дзякуючы яму жыве ўвесь арганізм. У творы ён сімвалізуе пачуцці герояў: іх страхі, сумненні, каханне.

Раман “Сэрца на далоні” расказвае нам пра жыццё хірурга-падпольшчыка Антона Яраша. У сваім творы аўтар хацеў паказаць не толькі ўзаемаадносіны паміж малодшым і старэйшым пакаленнем, але і перадаць сутнасць чалавечага характару. І. Шамякін быў тонкім філосафам і псіхолагам, па гэтаму сюжэт рамана праблематычны, востраканфліктны, напоўнены разважаннямі.

Пры пастаноўцы экранізацыі рамана “Сэрца на далоні” рэжысёр звярнуўся да самога Івана Шамякіна, каб атрымаць кансультацыю ў напісанні сцэнарыя. Але раман і тэлеспектакль – гэта ўсё ж такія розныя жанры. Для зручнасці супастаўлення намі была складзена наступная табліца 1.

Яраш Антон Кузьміч – таленавіты хірург, прамы, спакойны, які не баіцца ўзяць на сябе адказнасць за жыццё пацыентаў. У сваіх руках ён трымае сэрца сваёй выратавальніцы ў вайну, пазбаўленай здароўя Зосі Савіч. Аўтар